

Het Leidsche stadhuis, dat in een ijspaleis veranderde.

* De kou

VAN 'T JAAR '40

W e rillen van de kou, als de scherpe oostenwind ons in 't gezicht blaast, en we zeggen, dat 't jaar '40 ons waarschijnlijk een strengen winter zal brengen.

Bij zulk een felle vorst spreken we dan al gauw van een ouderwetschen winter en de ouderen denken daarbij met schrik aan „den barren winter van het jaar '90,” terwijl de jongeren in hun herinnering ophalen den strenge winter van 1929, toen het Leidsche stadhuis afbrandde en tijdens de blussching in een ijspaleis veranderde.

Maar als we nog verder in de geschiedenis teruggaan, komen we nog wel strengere winters tegen en stellig zullen deze winters bedoeld zijn als men spreekt over ouderwetsche winters.

Oude geschiedschrijvers geven breedvoerige mededeelingen over zulke winters en het is heel eigenaardig, dat daarmee de winter van 't jaar '40, — waarmee men dan 1740 be-

doelt — met een zwarte kool staat aangeteekend.

Eigenaardige overeenkomst met twee eeuwen geleden. De winter van 1729 was uitermate streng geweest, evenals die van 1929 het geweest is, doch daarna had men weinig of geen winter meer gehad en leek het wel altijd herfst te zijn.

Zoo zacht waren de winters sinds '29 geweest, dat er vrij wat gemopperd werd onder de korenbouwers, over de graanprijzen, die door het uitblijven van de strenge kou maar niet noemenswaard stijgen wilden. De winter van het jaar '40 zou den menschen dit mopperen afleeren!

De zomer van 1739 was nat geweest en er was bijzonder weinig hooi gewonnen, precies dus als in 1939, toen er ook merkwaardig weinig hooi gewonnen is.

De herfst was nat en nevelig geweest en menigeen voorzag een open winter met veel regen, zooals men die nu al jaren achtereen had gehad. Doch dat pakte ditmaal anders uit! Op 4 Januari begon het te vriezen en al dadelijk zette de vorst met zóóveel gestrengheid in, dat men acht dagen later al over het ijs der groote rivieren kon gaan. Reeds op 11 Jan. vroren te Amsterdam enkele men-

schen dood, terwijl een paar steenen bruggen door de kou barstten.

Tien dagen nadat het vriezen was begonnen, reed men te Schoonhoven met paard en wagen over de Lek en overal hoorde men toen in Holland al van menschen, die bezweken waren tengevolge van de strenge kou. Reeds op 20 Januari lag de Zuiderzee tusschen Stavoren en Enkhuizen dicht, waarbij men niet moet vergeten, dat deze zee toen nog in open verbinding stond met de Noordzee. Den volgenden dag zag men voor het eerst een arreslee van Friesland naar Noord-Holland oversteken, gevolgd door enkele personen, die handsleden voor zich uitduden.

Toen ze echter den volgenden dag terugkeerden, zagen ze ongeveer halfweg Stavoren tengevolge van den Noordwestenwind het ijs breken, zoodat de slee met het paard, waarin nog een vrouw zat, en de beide handsleden, op een ijsschots terecht kwamen.

De mannen uit de paardeslee haastten zich naar Enkhuizen terug, vanwaar ze spoedig terugkwamen met een andere slee en een ijsvlet, waarmee ze de vrouw uit haar benarde positie konden bevrijden. Het ijsvlet kwam 's avonds terug en bracht de

menschen met de handsleden in veiligheid.

Dit breken van het ijs was echter van korten duur. Heel spoedig zette de vorst weer door en later werd het ijs op de Zuiderzee zóó sterk, dat men eens 126 sleden tegelijk uit Friesland naar Noord-Holland zag oversteken. Er waren wel tusschen de drie- en vierduizend menschen op het ijs. Men kon toen met gemak in anderhalf uur van Stavoren naar Enkhuizen komen, en het wemelde in de laatste plaats dan ook van Friezen, die allen zulk een merkwaardigen tocht hadden willen maken. Ter herinnering aan die reis namen velen een aandenken mee. Zoo kocht b.v. Klaas IJsenbeek voor zijn dochter Hinke op 26 Februari 1740 te Enkhuizen een zilveren lepel, waarin hij liet graveeren:

Mijn vader reed, met paard en slee,
Van Friesland over Zuiderzee
En bracht dit uit Enkhuizen mee.

Een vrouw uit Hindeloopen bracht op een prikslee een bezoek aan Enkhuizen en keerde 's middags om drie uur over Stavoren weer naar huis terug.

In het begin van Februari was zelfs de Noordzee een halve mijl uit de kust bevroren, en enkele dagen later was er van Kijkduin en Tessel uit drie mijl ver de Noordzee in niets te zien dan ijs.

Soms scheen het alsof er dooi in de

lucht zat, en hoopvol raadpleegde men alles waaraan weervoorspellende kracht werd toegekend; maar telkens bleek die hoop weer ijdel.

Pas op 10 Maart viel de dooi in en zette toen gelukkig ook door. De menschen herademden.

Nu zou de bittere nood spoedig voorbij zijn. Want bitter was er geleden, honger en koude beide. — In Rotterdam was het gebeurd, dat men, om toch maar te eten te hebben, het hondje had geslacht en gekookt.

Brood was niet te gebruiken vóórdat men het een tijdlang bij het vuur had gelegd, en dan was het nog hard, als men begon te eten.

De prijzen stegen tot een angstwekkende hoogte, het vee werd op rantsoen gezet, maar daardoor verminderde onmiddellijk de melkgift, waardoor de boter geweldig duur werd. Had men gemeend bij het invallen van den dooi aan het eind van het lijden te zijn, dan had men zich sterk vergist. Feitelijk begon toen de ellende pas, want overal was groote schaarschte aan voedsel, een tekort, dat ook niet kon aangevuld worden uit andere landen, omdat vrijwel in geheel Europa de winter met zulk een ongekende strengheid had geheerscht.

Het gevolg was opstootjes en plunderingen.

Op 13 Maart werd in Rotterdam het huis van een grutter geplunderd, de alarmklok moest worden geluid en

de schutterij in het geweer geroepen, om de woeste bende uit elkaar te jagen. Ook in Delft en Den Haag kwamen dergelijke opstootjes voor. Erger was het, dat het gras en het winterkoren tot in de wortels bevroren waren, zoodat de weiden in Mei nog kaal en dor waren. Op 11 Mei kon men nog slechts twee voet diep in den grond graven. Het vee stierf in de weide van honger. Rijke boeren kochten rogge tegen fabelachtige prijzen, lieten daarvan brood bakken en probeerden daarmee hun vee in het leven te houden. In Groningen alleen stierven zeventien duizend stuks vee.

Pas half Juni kwam er verandering en eerst toen zag men een groen waas over de weiden komen, doch tot ver in 1742 bleef men de gevolgen van de kou van 't jaar '40 voelen.

Onwillekeurig vragen we, als we dit alles lezen:

Wie zou niet voor Gods grootheid
bukken?

Hij werpt Zijn ijs daar heen als
stukken.

Wie zou bestaan voor Zijne koude,
Daar niemand die verduren zoude?

En onze bede klimt tot God op, dat
Hij ons in Zijn gunst in 1940 moge
bewaren voor een ramp, die de menschen
van 1740 zoo zwaar heeft ge-
teisterd. P. de Zeeuw J.Gzn

Ijszeilen op het IJsselmeer — Winter 1940.